

VERSLAG VAN DE PATRIJZEN-INVENTARISATIE 2004

Door Marco Bakermans

1. INLEIDING

Voor de vierde keer is geprobeerd een beeld te krijgen van de Patrijzenpopulatie in de Kempen. Na 1986, 1992 en 1998 is het nu 2004 waarvoor een redelijk inzicht verkregen is van het voorkomen van de soort. Dit keer zijn maar liefst 32 km-hokken geïnterviewd door 11 personen, alle volgens de voorgeschreven methode. Helaas bleek het niet mogelijk om alle km-hokken die in voorgaande jaren zijn geteld zijn opnieuw te inventariseren. Het aantal hokken dat in elke telling betrokken is, is hierdoor gedaald tot 10.

Deze verslaglegging bevat de volgende onderdelen: een beschrijving van de vraagstelling en de gebruikte inventarisatie-methode (resp. hoofdstuk 2 en 3), een opsomming van de resultaten (hoofdstuk 4); tenslotte worden de resultaten vergeleken (hoofdstuk 5) en van hun relativiteit voorzien (hoofdstuk 6).

2. VRAAGSTELLING

De Patrijs is een van de meest kenmerkende soorten van het agrarisch gebied van de Kempen. Het is een indicator voor de natuurkwaliteit van het agrarisch landschap. Daar waar het landschap kleinschalig is met afwisselend en extensief grondgebruik voelt de soort zich thuis. De soort is een standvogel; dus indicatief voor de 'jaarrond' kwaliteit van een gebied.

Al in 1986 heeft de eerste grootscheepse Patrijzen-inventarisatie plaatsgevonden. Bij een herhaling van deze inventarisatie in 1992 leek het erop dat de soort wat aan het afnemen was (Bakermans et al, 1992), hoewel dit statisch niet helemaal hard gemaakt kon worden. Er is toen ook vastgesteld dat er landschappelijk nauwelijks verandering hebben plaatsgevonden.

Momenteel staan er nogal wat veranderingen in het agrarisch gebied op stapel. Ze komen neer op een intensivering van het grondgebruik in delen die binnen de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) vallen en een intensivering van de agrarische gebieden die erbuiten vallen. De verder intensivering is goed merkbaar in de meeste blokken die al vaker bij de steekproef betrokken zijn. Er bleken echter amper natuurontwikkelingsprojecten voor te komen. Vandaar dat de inventarisatie aangevuld is met enkele blokken waar wel sprake is van (agrarische) natuurontwikkeling.

De vraagstelling voor voorgaande Patrijzen-inventarisaties luidde als volgt:

- hoe talrijk is de Patrijs in de Kempen
- zijn er verschillen in dichtheid, regionaal of naar landschapstype
- is er sprake van duidelijk aan te tonen toe- of afname
- is de realisatie van de EHS van invloed op de Patrijzen-populatie.

3. METHODE

Er is gebruik gemaakt van de inventarisatie-methode en het vergelijkingsmateriaal uit 1986 en 1992.

De volgende richtlijnen zijn voor beide inventarisaties gehanteerd:

- inventarisatie-eenheid: km-hok;
- inventarisatieperiode: maart tot met mei;
- inventarisatietijd: van 1 uur voor tot 1 uur na zonsondergang;
- inventarisatieduur: 1 uur per km-hok;
- aantal bezoeken: min.3;
- regelmatig, zeker 1x per 200m stoppen en luisteren;
- geen cassette-recorder gebruiken;
- vervoer: op de fiets en/of te voet;
- gegevensverwerking: in het veld op standaardformulieren, waarnemingslocatie intekenen op kaartje.

Een uitgebreide beschrijving van de methode is te verkrijgen bij de auteurs.

Het was de bedoeling dat in elk geval de km-hokken die alle andere jaren gedaan zijn weer geïnterviewd werden. Uitbreiding van het telgebied vond bij voorkeur plaats door aansluiting bij deze hokken. Zo zijn 5 clusters van uurhokken ontstaan waarbinnen gegevens over Patrijzen verzameld werden. Dit zijn de clusters Eindhoven-Acht, Weebosch, Eersel-Steensel-Riethoven, Hapert-Hoogeloon en Bladel-Reusel.

4. RESULTATEN

In tabel 1 staan de resultaten van de inventarisatie in 2004. Helaas konden door omstandigheden enkele toegezegde km-hokken niet geïnventariseerd worden waarvoor een vergelijking met voorgaande jaren niet mogelijk was. De continue steekproef over de drie inventarisatiejaren wordt daarmee beperkt tot slechts 3 hokken.

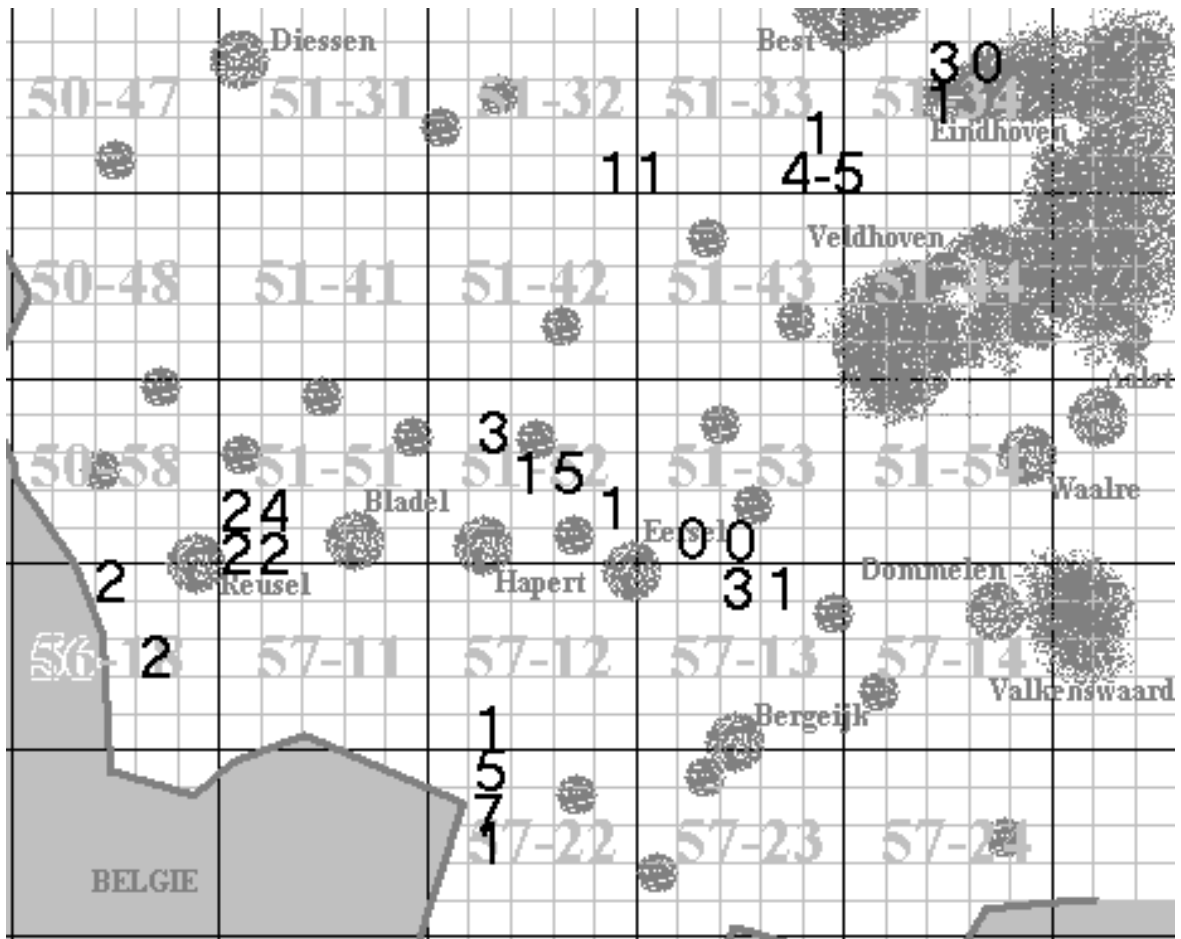
Van de km-hokken is vaak slechts een deel geschikt als biotoop voor de Patrijs. Bebouwing, bos en water zijn aangemerkt als ongeschikt biotoop; het agrarisch gebied als geschikt biotoop. De aantallen per km-hok zijn daarom ook omgerekend naar aantal per oppervlak geschikt biotoop.

Tabel 1: resultaten inventarisatie 2004

km-hok	percentage geschikt	territoria 2004	aantal geldige bezoeken	gebied
51-32-55	40	1	>3	Rouwven (Wintelre)
51-33-51	90	2	>3	Rouwven (Wintelre)
51-33-35	70	1	>3	Oirschotse dijk (Oirschot)
51-33-45	60	4-5	3	Strijpse Kampen (Oirschot)
51-34-32	90	3	3	Acht (Eindhoven)
51-34-41	60	2	>3	Omg.Beatrixkanaal (Eindhoven)
51-34-42	70	0	2	Nieuw Acht (Eindhoven)
51-41-45	80	1	>3	Grijze Steen (Casteren)
51-51-41	70	2	4	De Bus (Reusel)
51-51-42	90	4	4	Franse Hoef (Bladel)
51-51-51	80	2	2	Buspad (Reusel)
51-51-52	90	2	4	Raamsloop (Bladel/Reusel)
51-52-13	80	1	>3	Koebosch (Hoogeloo)
51-51-15	90	1	>3	Biezenheuvel (Hoogeloo)
51-52-21	90	2	>3	Vossenbussel (Casteren)
51-52-22	50	1	>3	Groene akkers (Hoogeloo)
51-52-23	90	1	>3	Heuvel (Hoogeloo)
51-52-33	90	2	5	Den Aard (Hoogeloo)
51-52-34	100	4	5	Domineepad (Hoogeloo)
51-53-25	30	1	9	Heessche akkers (Eersel)
51-53-35	50	0	9	Zandbogten (Steensel)
51-53-43	40	0	8	Groote akker (Steensel)
51-53-53	50	0	8	Zandbogten (Steensel)
56-18-13	80	2	3	Beleven (Reusel)
56-18-43	80	2	3	Herdersdreef (Reusel)
57-12-52	10	1	5	Hapertse heide (Hapert)
57-13-13	80	3	8	Molenveld (Riethoven)
57-13-14	60	1	8	Hobbeler heide (Riethoven)
57-16-31	30	1	2	Langakkers (Leende)
57-22-12	60	5	4	Witrijt (Weebosch)
57-22-22	50	7	4	Holle Witrijt (Weebosch)
57-22-32	30	1	4	Gerardusweg (Weebosch)
totaal	2220	60-61		
gemiddeld aantal	Per ha 0,03	Per km hok 1,9		

De tabel laat zien dat er wat verschillen zijn in dichtheid tussen de regio's. In de omgeving van Eindhoven-Acht, Weebosch en Reusel leverde de inventarisatie duidelijk meer op dan in de omgeving van Steensel en Waalre. Hoogeloo neemt een middenpositie in. De hoge dichtheden bij Acht kunnen te maken hebben met verdringing van de soort uit aangrenzende km-hokken vanwege stadsuitbreidingen. Bij Weebosch was een aantal zeer rijke km hokken aanwezig. Dit is te verklaren vanuit de invulling van de EHS hier. Talrijke graanakkers en braakliggende grond leverden hier een ideaal biotoop. Oudere gegevens (SOVON broedvogelonderzoek 1999) gaven voor dit gebied 2 paar patrijzen; in 5 jaar zijn het er 13 geworden! In aangrenzend gebied is hier zelfs een

territorium op heide vastgesteld. Dit geeft een beeld van de potenties die de patrijs in de regio nog heeft.

5. VERGELIJKING MET DE RESULTATEN VAN 1986 EN 1992.

In tabel 2 worden de kilometerhokken die in 1986, 1992, 1996 en 2004 geïnventariseerd zijn op een rijtje gezet. Hierbij is ook de dichtheid aangegeven in verhouding tot het percentage geschikt biotoop binnen het betreffende km-hok.

In tabel 3 is een selectie gemaakt van de 10 km-hokken die in alle drie de jaren geïnventariseerd zijn; deze kunnen aangemerkt worden als de vaste steekproef voor de Patrijzenpopulatie.

Tabel 2: resultaten alle inventarisaties

km-hok	percentage geschikt	territoria 1986	dichtheid per km2	territoria 1992	dichtheid per km2	territoria 1998	dichtheid per km2	Territoria 2004	Dichtheid per km2
51-25-51	50			1	2				
51-25-52	50			3	3				
51-32-55	40							1	2,5
51-33-35	70							1	1,4
51-33-51	90							2	4,5
51-33-45	90					4	4,4	4-5	4,5
51-34-11	30			2	6,7				
51-34-15	50			1	2				
51-34-22	70			2	2,9				
51-34-25	50			0	0				
51-34-32	100	5	5	1	1	7	7	3	3
51-34-34	30	3	10						
51-34-41	60							2	3,3
51-34-42	70					1	1,4	0	0
51-35-11	70			3	4,3				
51-35-12	70			3	4,3				
51-35-21	30			0	0				
51-35-22	50			0	0				
51-41-45	80							1	2,5
51-43-55	60			0	0				
51-45-45	80			8	10				
51-45-55	100			3	3				
51-46-51	70			6	8,6				
51-51-15	90							1	1,1
51-51-41	70			3	4,3	3	4,3	2	2,9
51-51-42	90			3	3,3	4	4,4	4	2,2
51-51-51	80			6	7,5	2	2,5	2	2,5
51-51-52	90			4	4,4	3	3,3	2	2,2
51-51-55	70	3	4,3						
51-52-13	80							1	1,3
51-52-21	90							2	2,2
51-52-22	50							1	2
51-52-23	90			4	4,4			1	1,1
51-52-33	90	5	5,6	6	6,7	1	1,1		
51-52-34	100							4	4
51-52-42	60			4	6,7				
51-52-43	100	10	10	5	5	5	5		
51-53-15	90			0	0				
51-53-25	30	2	6,7	1	3,3	0	0	1	3,3
51-53-35	50					0	0	0	0
51-53-43	40							0	0
51-53-45	50					2	4		
51-53-52	80	1	1,3	0	0				
51-53-53	50							0	0
51-54-14	50					1	2		
51-54-22	80	0	0	0	0	4	5		
51-54-23	80	1	1,3	6	7,5	3	3,8		
56-18-13	90	3	3,3	8	8,9	7	7,8	2	2,2
56-18-43	80	3	3,8	4	5	6	6,3	2	2,5
57-11-14	50	2	4						
57-11-15	100	8	8						
57-12-12	90	5	5,6	5	5,6	10	11,2		
57-12-22	80	7	8,8	3	3,8	4	5		

57-12-32	50			1	2				
57-12-52	10							1	10
57-13-13	70			2	2,9	3	4,3	3	4,3
57-13-14	50	0	0	1	2			1	2
57-16-31	30							1	3,3
57-22-12	60							5	8,3
57-22-22	50							7	14
57-22-32	30							1	3,3
totaal		58		99		70		60	
aantal ha geïventariseerd		1370		2520		1580		2220	
aantal km-hokken		16		35		20		32	
dichtheid per 100 ha			4,2		3,9		4,4		2,7
dichtheid per km-hok			3,6		2,8		3,5		1,4

Tabel 3: vergelijking 3 keer getelde km-hokken

km-hok	percenta ge geschikt	territoria 1986	dichtheid per km2	territoria 1992	dichtheid per km2	territoria 1998	dichtheid per km2	territoria 2004	Dichtheid per km2	opmerkingen
51-34-32	100	5	5	1	1	7	7	3	3	afname
56-18-13	90	3	3,3	8	8,9	7	7,8	2	2,2	afname
56-18-34	80	3	3,8	4	5	6	6,3	2	2,5	afname
totaal		11		13		20		7		
aantal ha geïventariseerd		270		270		270		270		
aantal km-hokken		3		3		3		3		
dichtheid per 100 ha			4		5		7		2,6	afname
dichtheid per km-hok			3,7		4,3		6,7		2,3	afname

Helaas is het continue geïventariseerde aantal km-hokken beperkt tot slechts 3. Deze bevestigingen echter het beeld dat uit de totaal inventarisatie naar voren komt: een desastreuze afname van de patrijs.

De gemiddelde dichtheid per 100 ha agrarisch gebied is in de Kempen erg hoog (ca 4,4). Bijlsma geeft voor Nederland dichtheden van 0,2 tot 1,7 broedparen per 100 ha. Echter ten opzichte van de goede Franse Patrijzengebieden is het nog erg pover (30 broedparen per 100 ha, the EBCC Atlas of European Breeding Birds, Hagemijer & Blair, 1997).

6. DISCUSSIE

In hoofdstuk 5 is een vergelijking gedaan tussen de aantallen van de vier inventarisatie-jaren. De conclusie hieruit is dat de populatie van de Patrijs in de Kempen als geheel, na een toename in de jaren negentig, sterk afgenomen is. Dit is overeenkomstig de al eerder aangegeven landelijke trend. Het lijkt er op dat de afname in de Kempen vele jaren vertraagd is ten opzichte van veel andere delen van het land (N.A.V. Hustings en Vergeer 2002).

Bepalende factoren voor de populatiegrootte van de Patrijs zijn biotoop, weersomstandigheden en jacht.

Over biotoop valt te vermelden dat in de periode 1986-1992 geen noemenswaardige veranderingen hebben plaatsgevonden. In de periode 1992-1998 zijn de veranderingen weliswaar nog niet groot, maar wel duidelijk aanwezig. Dit manifesteert zich enerzijds door een toename van de hoeveelheid braakliggende grond, meestal als voorfase voor bouwactiviteiten (Acht, Hapert) en anderzijds door een toename van de teelt van siergewassen (vnl. coniferen).

Deze trend heeft zich in de periode 1998-2004 voortgezet, een voorbeeld is de inrichting van het PIROC oefenterrein op voormalig agrarisch gebied. Hiernaast doet in deze periode het nieuwe verschijnsel van natuurbouw zich voor. Dit uit zich in hier en daar wat meer ruigte en plaatselijk het extensiveren van teelten. Bij Weebosch leverde dit de hoogste dichtheden op. Dit blijkt echter onvoldoende om de gemiddelden voor de

Kempen te compenseren.

Weersomstandigheden kunnen van grote invloed zijn op korte termijn populatieveranderingen. Met name in natte en kille voorjaren is het aantal kuikens dat opgroeit erg laag. Droge voorjaren daarentegen kunnen tot flinke populatie toename leiden, met name als hierdoor de cyclus tussen landbouwkundige bewerkingen verlengd wordt (zaaien, spuiten, wieden, maaien etc.). Onze inventarisatiejaren zijn voorafgegaan door gemiddelde voorjaren, waardoor de invloed van weer beperkt zal zijn.

Wat de jacht betreft is de druk afgenomen. De soort werd in latere jaren dan 1986, minimaal bejaagd (mededeling wildbeheerseenheden Westerkempen). Doordat de soort sinds 1994 niet meer bejaagbaar is valt is de invloed deze factor vrijwel uit te sluiten. Mogelijk dat het afnemen van de jachtdruk een positieve invloed heeft op de populatie van de soort.

7. LITERATUUR

- van Asseldonk , 1986. Kempische Patrijzen-inventaristie 1986. De Blauwe Klauwier 12-3.
- Bakermans, Deeben, Hermans en van der Vleuten, 1993. De Patrijs in de Kempen in 1992. De Blauwe Klauwier 19-1.
- Bakermans en van der Vleuten, 1998. Verlag Patrijzeninventarisatie 1998.
- Texeira, 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels.
- Hagemeijer en Blair, 1997. The EBCC atlas of European breeding birds.
- Hustings en Vergeer, 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels.

TENSLOTTE

Aan deze inventarisatie hebben de volgende personen meegewerkt:

Marco Bakermans, Martin van de Broek, Ben Jacobs, Janus Eliëns, Rien Kelder, Els en Wil de Veer, Gerrit Vink, Roel Winters, Jan Wouters en Pieter Wouters.